

## SLIKE PIETERA I ANGELA DE COSTERA NA NAŠOJ OBALI

REPRODUKCIJE TB. XXV i XXVI

U ovoj studiji želim obraditi kao cjelinu radove flandrijsko-venecijanskih slikara Pietera i Angela de Costera u Dalmaciji i Istri, koji predstavljaju zanimljivu i specifičnu skupinu među importiranim umjetninama kod nas u doba baroka.<sup>1</sup>

Umjetničke veze između Flandrije i Dalmacije javljaju se već u renesansi. U našim se crkvama nalazi nekoliko zanimljivih djela flandrijskih renesansnih slikara. To su, naročito, vrlo kvalitetni flandrijski diptih iz XV stoljeća s likovima Bogorodice i Krista, koji se nalazi u dubrovačkih dominikanaca, tri slike flandrijskih renesansnih majstora — u dubrovačkoj stolnoj crkvi, u crkvi Gospe od Pakljene kod Suđurca na Šipanu i u crkvi Gospe od Otoka u Solinu, na koje sam bio svojedobno upozorio — pa jedna »Bogorodica s Djetetom« u samostanu dubrovačke Male braće i još nekoliko radova. Tadić navodi u svojim dokumentima o dubrovačkoj slikarskoj školi nekoliko predmeta iz inventara, među kojima nabraja »quadri flandroti« ili »dipinti alla fiandresca«. No, dok se to radi o slikama koje su direktno, naročito vezama i kontaktima naših starih pomoraca, doprle do naših obala, slike koje u ovoj radnji objelodanjajem došle su iz Venecije, gdje su njihovi autori flandrijskog porijekla živjeli i djelovali.

Oba ova slikara — a njihovo autorstvo slika o kojima će biti riječ utvrđeno je ne samo na temelju stilske analize već i signaturom ili dokumentima — pripadaju staroj flandrijskoj umjetničkoj porodici koja je slikarski zanat prenosila od oca na sina, iz generacije u generaciju. Poznata su nam mnoga imena umjetnika iz te porodice a među njima se naročito ističe slikar Adam de Coster, rođen u Mechelnu oko god. 1586, koji je djelovao i umro u Antwerpen u god. 1643.

Sljedbenik Caravaggia i vrlo srodan Romboutsu, kojega se katkad sjeća dok je bio đak, Adam je na-

<sup>1</sup> U članku K. Prijatelj, Flandrijski slikari u našem baroku, Vjesnik, Zagreb, 6. IV 1956, upozorava se na neke od tih slika.

slikao platna »Judita s glavom Holoferna«, koje se nalazi u madridskom Pradu, i »Pjevački par« iz Galerije Liechtenstein u Beču. Ona nam govore o tom pomalo heterogenom talentu koji je volio snažne kontraste svijetla i sjene, dramatske igre chiaroscuro i neki pomalo sirovi i pučki realizam. Njegov je učenik, prema nekim izvorima, bio Pieter (Pietro) de Coster koji je za Dalmaciju naslikao tri oltarske pale.

Djela Pietera de Costera u Dalmaciji nalaze se u župskoj crkvi u Grohotama na otoku Šolti, u staroj franjevačkoj crkvi u Makarskoj i u crkvi Sv. Josipa u Kotoru. Taj je slikar rođen u Antwerpen u g. 1612. ili 1614, ali se nije zadržao u rodnom kraju. Nakon što je primio u domovini prve slikarske poduke, otputovao je u Veneciju tridesetih godina toga stoljeća, baš u doba kad su nekoliko flandrijskih slikara, u tom času venecijanske slikarske dekadcije, bili našli plodno tlo u metropoli na lagunama i donijeli osvježujuću notu. U Veneciji je živio do svoje smrti i naslikao niz radova među kojima slikarsku dekoraciju stropa crkve Sv. Giustine. Meschini spominje i njegovu sliku u Ospedale Militare, koja prikazuje Republiku koju Vjera dovodi k Bogorodici. U Veneciji je umro g. 1702.

Pieterov sin Angelo, čija platna u katedrali u Piranu objavljujem ovdje uz dalmatinske slike njegova oca, rodio se, odgasio i umro u Veneciji, zadržavši uglavnom iz svoje domovine samo ime i porijeklo.<sup>2</sup>

Oltarska pala Pietera de Costera u Grohotama na otoku Šolti prikazuje na gornjem dijelu Bogo-

<sup>2</sup> O de Costerima v. Thieme — Becker, Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler, VII, Leipzig 1912, str. 541—543; Moschini, Guida di Venezia, Venezia, 1815, str. 186. U knjizi C. Donzelli, Pittori veneti del Settecento, Firenze, 1957, str. 272, piše da je Pietro de Coster rođen u Veneziji gdje je radio u prvoj polovici XVIII stoljeća i bio član »Fraglie dei pittori veneziani« 1715—1735, te naslikao sliku koja se nalazila u Ospiziu kod crkve dell'Ospedaletto. Očito je, da Donzelli, koji inače nije sasvim pouzdan, miješa podatke o našem slikaru i o njegovu vjerojatnom unuku.

rodicu među anđelima, a na donjem likove sv. Stjepana, sv. Roka i sv. Lovre.

Bogorodica u ekstatičnom stavu, pod plavim plavim plavim nad crvenom haljinom, lebdi raširenih ruku i pogleda uprtog u nebo, nad skupinom letećih debelih anđelčića. Na donjem su dijelu dva sveta đakona s jedne i s druge strane sv. Roka koji sjedi na kamenom prijestolju ukrašenom baroknim ornamentima. Prvomučenic u crvenoj đakonskoj tunici, ukrašenoj zlatnim ornamentima, drži nad knjigom u desnoj ruci kamen, simbol svoga mučeništva. Sv. Rok, neobično izražajnih realističkih crta lica i izrazito tamne puti u odnosu na druga dva sveca, drži desnu ruku na prsima a u lijevoj mu je štap s privezanim putničkom čuturicom. Odjeven je u putničko odijelo s karakterističnim školjkama na ramenima i ukrštenim sabljicama na prsima. Sv. Lovro je gol, u slobodnom pokretu, sa crvenom tkaninom oko bokova i preko lijeve ruke, profinjnih je crta lica a pogled mu je uprt put neba. Svećak ima na sebi naslonjen roštilj, svoj mučenički atribut.

Slika ima kvaliteta. Rad je vještog slikara bez veće individualnosti, koji osjeća duh i suštinu barokne dekorativne pompozne oltarske pale spajajući u svom stilu flandrijske rubensovske reminiscencije s novom mletačkom komponentom koju je u Veneciji poprimio. Koloristički odnosi su usklađeni u okviru izrazito barokne slikarske koncepcije, a taj pečat stila ne osjeća se samo u patosu poza i ekstatičnosti likova već i u kompozicionoj zamisli koja logički povezuje sve likove u nekom određenom i svijesno nemirnom ritmu. Slikarski su, možda, najbolji detalji lica triju svetaca: mladenačke i produhovljene glave Lovre i Stjepana te realistička i živa glava sv. Roka, pa fina slikarska materija Stjepanove tunice ili znalčko tretiranje inkarnata golog Lovrinog tijela. Nasuprot tim pozitivnim elementima, iz slike izbija osjetljiva doza površne retoričnosti, tendencija ka gomilanju likova (anđeli) te izraziti vanjski patos tipičan za čitavu drugorazrednu produkciju toga vremena<sup>3</sup>.

Druga se de Costerova oltarska slika kod nas nalazi u staroj franjevačkoj crkvi u Makarskoj. Golema pala ima u biti formu *poliptiha* što je prilično rijetko za barok. Pojedini njeni dijelovi odijeljeni su bogatim drvenim pozlaćenim baroknim okvirima. Na srednjem polju prikazano je Uznesenje Bogorodice, na donjim pobočnim poljima su likovi sv. Stjepana i sv. Lovre, a na gornjim trokutastim manjim poljima iznad ovih naslikani su sv. Franjo i sv. Klara. Centralna velika kompozicija ima na donjem dijelu grupirane apostole u emfatičnim pozama oko Marijina groba. Nošena od niza malenih krilatih anđela, Bogorodica leti raširenih ruku i ekstatičnog pogleda put neba. Drugi anđeli prate njen uspon u grupama ili sami, u tipičnim baroknim pozama. Sveti đakoni odjeveni su u crvene tu-

<sup>3</sup> Pala na Šolti je velika 240/133 cm. Sign. na slici: P. D. COSTE(r).

nicele, mladenačkog su izgleda, produhovljena pogleda, te imaju simbole svog mučeništva: Stjepan kamen, a Lovro roštilj. Nad sv. Stjepanom lebdi skupina sv. Trojstva, a nad sv. Lovrom bucmasti anđelak drži nad glavom mučenički vijenac. Likovi franjevačkih prvaka prikazani su do prsiju, u stavu adoracije, sudjelujući u cjelini kompozicione zamisli.

I ovdje čitava slika odiše punim duhom baroka: patos i emfaza figura, pa grupiranje likova, izraziti svjetlosni kontrasti — sve su to elementi koji odaju pečat stila. Majstor i ovdje spaja u svom slikarskom govoru obje komponente koje sačinjavaju njegov stil: flandrijsku i venecijansku. Mnogi elementi spajaju grohotsku i makarsku palu. Vrlo su slični likovi Bogorodica i u stavu, i u impostaciji u prostoru, i u fizionomiji i izrazu lica, i u kolorističkim odnosima. Te se analogije mogu uočiti i u drugim dijelovima slika, a naročito u likovima anđela i u figuri makarskog sv. Lovre koji je neobično nalik na grohotskog sv. Stjepana, tako da se može pretpostaviti da su obje slike nastale skoro u isto vrijeme. Kako je makarska slika datirana g. 1650, jamačno je i šoltanska nastala u to doba.<sup>4</sup>

Pala Pietera de Costera u crkvi Sv. Josipa u Kotoru prikazuje »Smrt sv. Uršule«. Palom dominira lik svete u patetičnom stavu, probodene strelicom, koja nosi u ruci barjak i palmu mučeništva. Njen ozareni i osvjetljeni lik centralna je osovina čitave kompozicije. Svetici je s lijeva, u oklopu i s kacigom na glavi, bradati vojnik koji je gađa strelicom iz napetoga luka. Iza svete, u punom vrtlogu barokne kompozicije, postavljeni su ostali likovi: vojnici, preplašene žene i ostale figure vezane uz mučenje svete čiju je historiju i legendu Carpaccio bio genijalno evocirao. S neba, u smionoj perspektivnoj impostaciji, leti veliki anđeo koji spušta na svetičinu glavu mučenički vijenac. Taj je gornji dio pale jako prebojan i iskvaren, dodani su anđelčići s glavama i krilima bez tijela, tako da je potpuno izmijenio svoj originalni izgled.

Težini zadatka ovako komplicirane kompozicije nije naš slikar bio dorastao, tako da kompozicija u mnogim detaljima ostavlja dojam da je nagruvana, nagomilana, nelogična. U detaljima, naprotiv, slika se izdiže nad prvim dvjema jer je slikar ovdje uspio ostvariti nekoliko finih pojedinosti, na primjer, lik vojnika s desne strane slike, na čijem metalnom oklopu treperi svijetlo, pa figure u drugom planu slobodno i svježije slikane, koje se vide kroz napeti luk svetičinog ubojice, zatim njegova snažna, tamnopusna glava ili srušeni i strelicom pogođeni lik biskupa pod mitrom i pluvijalom u prvom planu slike.<sup>5</sup>

<sup>4</sup> Sliku u Makarskoj spominje i Kukuljević, Slovník umjetnikah jugoslavenskih, Zagreb. 1858-60, str. 201. Signatura na njoj: PIETRO DE COSTER FECIT 1650. Dim. 420/380 cm.

<sup>5</sup> Pala u Kotoru je velika 240/116 cm. Signatura na slici glasi: PIETRO DE COSTER P. Navodi je i Don Niko Luković, Boka Kotorska, Cetinje 1953., str. 76.



Pieterov sin *Angelo de Coster*, rođen i odgojen u Veneciji, pripada i slikarski potpuno mletačkom slikarstvu, tako da su flandrijske reminiscencije u njegovom slikarskom stilu, u kome se osjećaju odjeci mnogih komponenata venecijanskog slikarstva na prijelazu iz Seicenta u Settecento, gotovo sasvim nezamjetljive. Angelo je naslikao za prezbiterij katedrale u Piranu dva velika platna. Jedno od njih prikazuje »*Viziju sv. Jurja koji umiruje oluju nad Piranom*«, a drugo »*Misu u Bolseni*«.

Na prvom se platnu, nad osvijetljenom silhuetom grada, kojom dominira zvonik katedrale, iznad skupine olujnih oblaka pojavljuje sv. Juraj u oklopu, s kacigom na glavi, s mačem u ruci, raširenih ruku, kako umiruje nevrijeme koje se bilo spustilo nad istarskim gradićem. Svetac je okružen čitavom legijom anđela od kojih dva, na desnoj strani platna, drže grb grada s upisanim križem. U toj kompoziciji, kao stvorenoj za baroknu dekoraciju, majstor je vješto uspio u punom nemiru baroknog ritma stvoriti snažne svjetlosne kontraste i dramske igre *chiaroscuro*. Nemirno vijori svečev plašt, lete anđeli, trepere mase oblaka u tom olujnom vrtlogu, svjedočeći o sigurnom kompozicionom smislu i iskreno shvaćenoj baroknoj dramatici ovoga ne velikoga majstora.

Za tu sliku sačuvao se račun iz koga se vidi da je 17. septembra 1705. isplaćeno slikaru 310 lira kao predujam, a 5. maja 1706, nakon što je slika bila predana, još 434 lire.

Drugo Angelovo piransko platno prikazuje poznati prizor »*Mise u Bolseni*« sa svećenikom, kome se hostija pretvara u meso a vino u krv. Na većem lijevom dijelu te kompozicije prikazana je unu-

trašnost crkve u Bolseni. Svećenik je okrenut prema masi. Na stepenicama oltara kleči raširenih ruku, u osvijetljenoj albi, njegov ministrant. Desno i lijevo od oltara ljudi i žene padaju u ekstazu pred vizijom čuda. S desne strane platna, u drugom planu, naslikan je drugi prizor: papa Urban IV, doznajući za čudo, određuje da se u Orvietu učine dva relikvijara za čudesne moći i da se podigne velika nova katedrala. Na stupu, podno kojega se slikar i potpisao i stavio datum 1706, a koji dijeli oba prizora, naslikan je polugoli mladenački lik koji je jedna od najsnažnijih figura čitave kompozicije. Kao i na slici »*Vizije sv. Jurja*«, tako i na ovom platnu, u okviru prilično neoriginalne slikarske koncepcije, tipične za venecijansko slikarstvo svoga vremena, autor pokazuje zamjerni smisao za kompoziciju te jasni osjećaj za stil, a naročito za svjetlosne kontraste kojima daje slici dramski intenzitet.

I za ovu sliku sačuvao se arhivski podatak o isplati 600 lira za njenu izradu.<sup>6</sup>

<sup>6</sup> Arhivske podatke o palama Angela de Costera u katedrali u Piranu donosim prema neobjelodanom rukopisu o tim slikama prof. Antonia Alisija. Slika »*Vizija sv. Jurja*« je velika 4x4,50 m, a »*Misa u Bolseni*« otprilike 4x6 m. Na njoj je signatura: MDCCVI PIN. ANG. DE COSTER VENE. Uz opis prve slike u Santangelo A., *Inventario degli oggetti d'arte d'Italia, V, Provincia di Pola, Roma 1935, str. 150—152*, navodi se da je slika »*Vizija sv. Jurja*« rad venecijanskog slikara tradicije Seicenta, koji je poznavao Piazzettu, a kao terminus ante quem se uzima godina 1705, tj. vizija sv. Jurja. Za sliku »*Mise u Bolseni*« navodi se Costerova signatura. Slika je karakterizirana kao »opera piuttosto vacua e retorica« a ne spaja se sa prethodnom.

**RIASSUNTO**

**I DIPINTI DI PIETRO E ANGELO DE COSTER IN DALMAZIA E IN ISTRIA**

L'autore pubblica in questo studio cinque opere dei pittori della famiglia De Coster in Jugoslavia.

Pietro de Coster é un pittore fiammingo del XVII secolo, nato a Anversa tra il 1612 e il 1614, che visse quasi tutta la sua vita a Venezia, dove morì nel 1702. Di questo pittore, che unisce nel suo stile gli elementi della pittura fiamminga e di quella veneziana dell'epoca, abbiamo in Dalmazia tre pale d'altare: nella chiesa parrocchiale di Grohote sull'isola di Šolta, nella chiesa dei francescani a Makarska e nella chiesa di s. Giuseppe a Cattaro (Kotor). L'autore esamina questi tre dipinti dandone la descrizione e l'analisi stilistica.

Nello stesso articolo l'autore pubblica anche due dipinti del figlio di Pietro de Coster, Angelo, che si trovano nella cattedrale di Pirano in Istria, dipinti nel 1705—1706 e rappresentanti il Miracolo di s. Giorgio, che placa la tempesta sopra la città di Pirano e la Messa di Bolsena.





*Lijevo — Pieter de Coster: Apoteoza sv. Uršule, Kotor, crkva Sv. Josipa*

*Desno — Pieter de Coster: Bogorodica sa sv. Rokom, sv. Stjepanom i sv. Lovrom, Grohote, župna crkva*



1

Sl. 3.

Sl. 1. Pieter de Coster: Sv. Stjepan, det. pobočne slike na glavnom oltaru franjevačke crkve u Makarskoj

Sl. 2. Angelo de Coster: Vizija sv. Jurja, Piran, katedrala

Sl. 3. Angelo de Coster: Čudo u Bolseni, Piran, katedrala

2

3

